

AGNIESZKA PRZYWARA

**OBRAZEK PIERWSZOKOMUNIJNY JAKO NIEODŁĄCZNY
ELEMENT UPAMIĘTNIAJĄCY PIERWSZE PEŁNE
UCZESTNICTWO W SAKRAMENCIE EUCHARYSTII**

Od bardzo dawna w życie człowieka wplecione są dwie sfery – sacrum i profanum, które przenikają się ze sobą nieustannie. Bardzo mocno jest to widoczne w życiu chrześcijan, którzy obie te płaszczyzny, w większym lub mniejszym stopniu, próbują godzić ze sobą, nadając im większą bądź mniejszą rangę. Jest to uzależnione od tego, jaki jest stopień rozwoju duchowego danego człowieka. W tradycji katolickiej od lat ustalone są pewne wydarzenia wpisujące się w religijne życie i pociągające za sobą określone zachowania i tradycje. Takim wydarzeniem, które odciska swój ślad szczególnie w sferze sacrum, jest Pierwsza Komunia Święta, dająca każdemu katolikowi prawo do pełnego uczestnictwa w Najświętszej Eucharystii. Kościół od lat dbał o to, by przystępujący do tego sakramentu byli odpowiednio przygotowani, skupiając się przede wszystkim na religijnej i duchowej stronie całego przedsięwzięcia. Jednakże wraz z upływem czasu w tę sferę sacrum, siłą rzeczy, wdarła się także materialna proza życia, skutkując wielkim osłabieniem duchowego przeżycia owego dnia.

Zwyczaj bardzo uroczystego obchodzenia dnia Pierwszej Komunii Świętej sięga pierwszych dziesięcioleci XVII wieku, kiedy to ukształtowała się forma odrębnej

---

AGNIESZKA PRZYWARA, magister bibliotekoznawstwa i informacji naukowej, pracownik Biblioteki Instytutu Pastoralno-Teologicznego i Wyższego Seminarium Duchownego w Rzeszowie. Zajmuje się informacją naukową oraz bibliologią. Od 2021 członek redakcji rocznika „Resovia Sacra”. Kontakt: agn.przywara@gmail.com.

celebracji. Wspólne przeżywanie tego dnia przez określoną grupę dzieci praktykowali jako pierwsi misjonarze św. Wincentego a Paulo we Francji. W Polsce tego typu rytuał pojawił się w wieku XIX¹, jednakże nie był rozpowszechniony na zbyt dużą skalę. Początkowo uroczyste obchody pierwszokomunijne wiązały się tylko z religijnym przeżywaniem tego wydarzenia i nie było ono przenoszone na grunt poza świątynią. Nikt wtedy nie myślał o tej całej otoczce, która dziś tak bardzo zdominowała nie tylko przygotowania, ale i cały dzień Pierwszej Komunii Świętej. Przesyt splendoru, prezentów i wystawnych przyjęć zabija cały sens tego, co w tym dniu jest najważniejsze.

Przypatrując się pierwszym uroczystym celebracjom w Polsce, można zauważyć, że jedynymi upominkami związanymi z tym wydarzeniem były najpierw tzw. Świadectwa, a później pamiątkowe obrazki. W jednym z pierwszych opisów dni Pierwszej Komunii Świętej, która odbyła się w poznańskim kościele św. Małgorzaty w roku 1843, można przeczytać, że każdemu z dzieci, które przystąpiło do Komunii Świętej, wręczono pamiątkowy obrazek z wizerunkiem Anioła Stróża i godłem religijnym, na którym umieszczono datę odbytej spowiedzi i przyjętego po raz pierwszy Ciała Pańskiego².

W drugiej połowie XIX wieku pojawiają się pierwsze oficjalne rozporządzenia odnośnie organizowania uroczystej Pierwszej Komunii Świętej. Ujednolicony rytuał został zawarty w wydanym w roku 1892 *Ceremoniale parafialnym* napisanym przez A. J. Nowowiejskiego. Oprócz wytycznych związanych z katechetycznym przygotowaniem dzieci do tego dnia, *Ceremoniał* podawał także dokładny opis przebiegu całej uroczystości z wyliczeniem specyficznych elementów obchodu. Wśród poszczególnych wytycznych znalazła się tam również informacja o tym, iż na zakończenie należy dzieciom przekazać pamiątkowy obrazek pierwszokomunijny³. W okresie międzywojennym do tradycyjnej formy obchodów Pierwszej Komunii Świętej wprowadzono podział na dwie części – przedpołudniową, skupioną na celebracji Mszy św. i popołudniową, w czasie której odprawiano nieszpory o NMP, odnawiano przyrzeczenia chrzcielne, błogosławiono zgromadzonych Najświętszym Sakramentem i rozdawano pamiątki komunijne⁴. W następnych latach zwyczaj ten utrwalił się, choć z biegiem czasu paleta prezentów bardzo się poszerzyła, idąc w kierunku coraz bogatszych i mało religijnych przedmiotów, a obrazek upamiętniający ten dzień, choć wciąż jest tradycyjnym upominkiem, nie ma już takiej wartości duchowej jak dawniej.

1. J. Kopeć, *Pierwsza Komunia Święta*, w: *Encyklopedia Katolicka*, t. 9, Lublin 2002, szp. 503.
2. J. Szczepański, *Pierwsza Komunia dzieci w Kościele rzymskokatolickim: w Europie Zachodniej i w Polsce*, Kraków 2003, s. 147.
3. J. Kopeć, *Pierwsza Komunia Święta*, szp. 504.
4. Tamże.

Od początku przekazywane przez duchownych obrazki pierwszokomunijne miały być materialnym świadectwem przystąpienia do Sakramentu Ołtarza. Pamiątką, która przypominała o tym ważnym dla chrześcijanina wydarzeniu. Tak jak i inne obrazki sakralne, otaczane były szacunkiem i czcią oraz umieszczane w domach religijnych osób w miejscach godnych i widocznych. Najczęściej były to tzw. „święte kąty”, które skupiały rodzinną pobożność, tworząc swoistą *axis mundi* danego domu⁵. Tego typu miejsce gromadziło wokół siebie całą rodzinę w ważnych dla niej momentach nie tylko związanych z wydarzeniami religijnymi. Do tego jedynego w swoim rodzaju „domowego ołtarzyka” z biegiem lat dokładano kolejne święte przedmioty, które uzupełniały tę sferę sacrum. Dbano też, by owo miejsce było zawsze czyste, przystrojone kwiatami, często udekorowane regionalnymi ozdobami⁶.

Początkowo obrazki-pamiątki tego typu były najprawdopodobniej skromnymi drukami, na których umieszczano datę i miejsce (parafię) pierwszej spowiedzi i Komunii Świętej oraz litograficzną ilustrację, która miał przyozdobić ową pamiątkę. Pierwszy taki obrazek, o którym już wspomniano, przedstawiał postać Anioła Stróża⁷. Później na obrazkach pierwszokomunijnych zaczęły pojawiać się motywy nawiązujące do ustanowienia sakramentu Eucharystii, np. Ostatnia Wieczerza, najczęściej wzorowana na obrazie *Wieczerzy Pańskiej* Leonarda da Vinci⁸. Najprawdopodobniej zmienił się także wygląd takich obrazków, gdyż w drugiej połowie XIX wieku, dzięki rozwojowi technik drukarskich i fotomechanicznych, pojawiały się na rynku szeroko dostępne tzw. oleodruki⁹, za pomocą których

5. R. Dzięcielski, *Domowa ikonosfera sacrum*, w: *Ikonosfera hierofanii: dom a sacrum*, red. A. Białkowski i in., Łódź 2020, s. 60.
6. G. Mosio, „Święty kąt” w chłopskim domu: miejsce, symbolika, funkcja, w: *Wytwory rąk człowieka*, red. J. Marecki i L. Rotter, Kraków 2012, s. 156.
7. Wizerunki Anioła Stróża były dość mocno rozpowszechnione od XVII wieku, kiedy to papież Paweł V zatwierdził osobną uroczystość ku czci aniołów stróżów. Od roku 1670 papież Klemens X polecił obchodzić ją 2 października. Zob. M. Ziółkowski, *Anioł Stróż (I)*, w: *Encyklopedia Katolicka*, t. 1, Lublin 1973, szp. 615.
Motyw Anioła Stróża jako autonomiczne przedstawianie pojawia się w malarstwie w wieku XVII, między innymi jako opiekun dzieci. Zob. R. Gostkowski, W. Olech, *Anioł (V)*, *Encyklopedia Katolicka*, t. 1, Lublin 1973, szp. 612-613.
Umieszczenie wizerunku Anioła Stróża na obrazku pierwszokomunijnym zapewne wynikało z przekonania, iż Anioł Stróż, jako opiekun człowieka, będzie właściwym symbolem podkreślającym Bożą łaskę, której dostąpiło dziecko przyjmujące po raz pierwszy Komunię Świętą.
8. B. Erber, *Oleodruki i inne przedstawienia kultowe jako źródła inspiracji w plastyce ludowej Kielecczyny*, „Roczniki Muzeum Narodowego w Kielcach”, 14 (1985), s. 255.
9. *Oleodruk (z niem. Öldruck)*, reprodukcja wykonana przy pomocy techniki wielobarwnego druku farbami z dodatkiem oleju, imitująca obraz olejny. Tą nazwą określana jest także reprodukcja uzyskana metodą chromolitografii, farbami bez dodatku oleju, która uzyskuje

reprodukowano przedstawienia religijne różnych artystów, zwłaszcza uznanych „starych i nowych mistrzów”¹⁰.

Takie drukowane obrazki dla potrzeb religijnych były obwarowane pewnymi wymogami. Wiązało się to z zatwierdzeniem danego motywu umieszczanego na świętym obrazie przez władze kościelne (*imprimatur*). Tak oznakowany obraz był dopuszczony do użytku przez Kościół a także był gwarancją dla wiernych, że zamieszczone na obrazie treści są zgodne z obowiązującym nauczaniem katolickim¹¹.

Jak większość obrazów religijnych, także te pierwszokomunijne po poświęceniu zyskiwały dodatkową funkcję, jaką było i jest uświęcanie osób, do których trafiały. Swoją obecnością bardzo często pogłębiały duchowość wiernych, stając się sakramentaliami, świętymi znakami budującymi specyficzną więź między człowiekiem a religią. Mimo swej prozaicznej materialności były i są przez pobożnych właścicieli zaliczane do przedmiotów kultu¹².

Wraz z dalszym doskonaleniem druku zmieniał się wygląd obrazka pierwszokomunijnego. Także tematyka tych pamiątek coraz bardziej zaczęła nawiązywać do przedstawień eucharystycznych. Samo ujęcie tematu nie było w Polsce niczym nowym, gdyż najstarsze, zachowane wizerunki, na których utrwalono moment Komunii Świętej, pochodzą z XV stulecia. Takim przykładem jest przedstawienie tego faktu na miniaturze inicjału S(acredos) pochodzącego z Antyfonarza z Żagania z roku 1446¹³. W wiekach następnych tego typu ilustracje były obrazowym wyznaniem wiary w realną obecność Jezusa Chrystusa ukrytego pod eucharystyczną postacią¹⁴. Późniejsze pamiątki pierwszokomunijne, nawiązując do tamtych przedstawień ikonograficznych, zapewne też miały na celu urealnienie tego, co przeżywały dzieci przystępujące po raz pierwszy do sakramentu Eucharystii. Zresztą ten motyw przetrwał do dziś, co można zaobserwować na proponowanych współcześnie wzorach obrazków-pamiątek.

---

wygląd obrazu olejnego poprzez pociągnięcie werniksem tworzącym na powierzchni obrazu lśniącą powłokę. Reprodukcje pozyskiwane tą metodą były bardzo popularne w XIX wieku. Z racji masowej produkcji na ogół nie odznaczały się wysokimi walorami artystycznymi. Zob. *Słownik terminologiczny sztuk pięknych*, wyd. 5 (10. dodr.), Warszawa 2016, s. 286.

10. E. Krzyczkowska-Roman, *Drukowane obrazy z końca XIX i XX wieku: zarys technik drukarskich i fotomechanicznych na podstawie kolekcji oleodruków z Państwowego Muzeum Etnograficznego w Warszawie*, „Notes Konserwatorski”, 18 (2016), s. 173-176.
11. E. Oficjalska, *Obrazy święte i (nie)święte: oleodruki religijne u katolików i protestantów na Śląsku Opolskim (1860-1945)*, „Kwartalnik Opolski”, 1 (2018), s. 60.
12. A. Królikowska, *Obraz i obrazki religijne w aspekcie wartości*, „Opuscula Sociologica”, 1 (2013), s. 21.
13. M. Janocha, *Komunia święta w polskiej ikonografii*, „Saeculum Christianum”, 6/1 (1999), s. 90-91.
14. Tamże, s. 95.

Do naszych czasów zachowało się w sumie niewiele takich obrazków z początku zaistnienia tradycji obdarowywania nimi dzieci przystępujących po raz pierwszy do Komunii Świętej. Wiele z nich nie przetrwało z racji różnych wydarzeń historycznych, małego zainteresowania owymi pamiątkami przez kolejne pokolenia, jak również dlatego, że mało kogo było wtedy stać, by taki obrazek zabezpieczyć przed zniszczeniem np. oprawą za szkłem.

W opisywanej kolekcji¹⁵, jak i wśród udostępnionych autorce przez zaprzyjaźnione osoby wizerunków komunijnych, najstarszy obrazek pochodzi z roku 1906, a najmłodszy z roku 2018. Na większości z nich przeważają motywy związane z samym momentem udzielania Komunii Świętej pojedynczemu dziecku lub grupie dzieci. Szafarzem sakramentu jest Pan Jezus, któremu w niektórych przypadkach towarzyszy anioł lub Matka Boża. Tylko na jednym z opisywanych obrazków Komunii św. udziela kapłan. Na trzech obrazkach, z lat 1906, 1941 i 1993, przedstawiono Jezusa Chrystusa z hostią i kielichem. Na jednym obrazku z roku 1965 wrócono jakby do wzoru z najpierwszej pamiątki komunijnej i przedstawiono postać Anioła Stróża. Obrazki z lat 1991, 2003 i 2018 przedstawiają Ostatnią Wieczerzę, a z roku 2011 Pana Jezusa Miłosiernego i Jana Pawła II. Elementem eucharystycznym są tu chleb i winogrona nawiązujące do paschy w wieczniku.

Ciekawy motyw przedstawia obrazek z roku 1951. Swoją wymową nawiązuje do tego, iż Eucharystia jest Mistycznym Ciałem Pana¹⁶. Centrum obrazu stanowi krzyż, na którym w górnej części umieszczono twarz Jezusa. Poniżej widnieje napis INRI, a pod nim kielich z hostią, na której znajduje się serce gorejące, otoczone koroną cierniową. Powyżej krzyża biegnie napis: „SPOŁECZNOŚĆ CIERPIEŃ”, na dole zaś: „EUCHARYSTIA A MISTYCZNE CIAŁO”. Być może taki nietypowy wzór wiązał się z ogłoszeniem w 1943 roku przez papieża Piusa XII encykliki *Mystici Corporis*, w której to Ojciec święty wprowadza do oficjalnych wypowiedzi Urzędu Nauczycielskiego Kościoła pojęcie „corpus Christi mysticum”¹⁷.

Obrazki przedstawiające moment udzielania Komunii Świętej grupowej najprawdopodobniej nawiązują tematycznie do ikony *Komunia Apostołów*, będącej przedstawieniem liturgicznym i symbolicznym Eucharystii, a także stanowiącej wyobrażenie wskazujące na mocną więź Chrystusa z Apostołami, a co za tym idzie – pomiędzy Odkupicielem a Kościołem. Takie ujęcie tematu jest zobrazowaniem

15. Opisywana kolekcja jest własnością autorki artykułu. Zbiór liczy 16 obrazków imiennych oraz 10 czystych wzorów. Obrazki imienne należały do członków rodziny autorki i jej męża. Pamiątki „czyste” zostały pozyskane drogą zakupu na aukcjach i giełdach staroci.

16. Zob. G. Bachanek, *Kościół jako Ciało Chrystusa w ujęciu Józefa Ratzingera*, „*Verbum Vitae*”, 8 (2005), s. 163-185.

17. Tamże, s. 164.

konkretnego fragmentu Ewangelii jako przedstawienia tajemnicy eucharystycznej, a szerzej całej liturgii¹⁸.

W opisywanej kolekcji przeważają wizerunki udzielania Komunii Świętej pojedynczym osobom, co najwyżej we wspomnianej wcześniej asyście Matki Bożej lub Anioła. Zauważalny jest też podział na obrazki dla dziewcząt i chłopców. Troszkę odbiegającą od tradycyjnej konwencji jest pamiątka z roku 1970, na której Komunii Świętej klęczącemu chłopcu udziela kapłan. Powyżej tej sceny znajduje się zwizualizowana w „otwartym obłoku” Ostatnia Wieczerza.

Na większości obrazków-pamiętek zostały umieszczone dodatkowe dekoracje i zdobienia floraturowe. Dominują symbole nawiązujące do Eucharystii, np. piękne, stylizowane monstrancje, naczynia liturgiczne, ołtarze. Misterne bordiury okalające motyw główny podkreślają ważność chwili, jaka została utrwalona na obrazie. Na wielu z opisywanych przedstawień można zauważyć bogatą symbolikę. Najbardziej jest ona uwidoczniła na obrazku z roku 1906. W szerokiej ramie okalającej postać Chrystusa Pana stojącego na kuli ziemskiej z hostią i kielichem w rękach umieszczone są symbole eucharystyczne, takie jak: baranek paschalny, pelikan karmiący własną krwią pisklęta, winne grona, pęk kłosów, monstrancja i kielich z hostią unoszącą się nad nim w otoczeniu złotych promieni. Wszystkie te symbole pojawiły się w ikonografii już w średniowieczu pod wpływem scholastycznej refleksji teologicznej nad Najświętszym Sakramentem Ołtarza, jak również w związku z rozwijającym się kultem Eucharystii i pojawieniem się w XIII-XIV w. nowego naczynia eucharystycznego, jakim była monstrancja. Sztuka sakralna wieków późniejszych bardzo mocno czerpała z tych wzorów, stylizując je co najwyżej według panujących ówczesnie trendów¹⁹. Na obrazku umieszczono też trzy główki małych aniołków. Oprócz symboli ikonograficznych na opisywanym obrazku, we wspomnianej ramie, po obu stronach postaci Chrystusa znajduje się podzielony tekst w języku łacińskim. Jest to werset z Ewangelii św. Jana²⁰. Inny werset znajduje się pod stopami Pańskimi na kuli ziemskiej i jest

18. A. Sulikowska-Gąska, *Starobrzędowa „Komunia apostołów” z kolekcji Muzeum Narodowego w Warszawie*, „Series Byzantina”, 5 (2007), s. 132.

19. H. J. Sobeczko, *Wpływ teologicznego pojmowania Eucharystii na jej artystyczne formy przekazu ikonograficznego*, w: *Kultura i sztuka w służbie Eucharystii*, red. R. Pierskała, R. Pośpiech, Opole 1997, s. 33-34.

20. *Qui manducat meam carnem, et bibit meum sanguinem, habet vitam aeternam et ego resuscitabo eum in novissimo die. Joan VI. 55. Kto spożywa moje Ciało i pije moją Krew, ma życie wieczne, a Ja go wskrzeszę w dniu ostatecznym.* Według Biblii w tł. polskim jest to wers 54. Zob. *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu*, wyd. 5. na nowo oprac. i popr., Poznań-Warszawa 2014, s. 1246.

zaczepnięty z Ewangelii św. Mateusza²¹. Mimo upływu ponad 100 lat, opisywany obrazek zachował się doskonałym stanie. Wciąż widoczne są przepiękne złocenia podkreślające królewskie atrybuty Chrystusa, aureole aniołków, wypełnienia tła symboli eucharystycznych.

Spora część z prezentowanych obrazków pierwszokomunijnych stylem nawiązuje do przedstawień sakralnych wzorowanych na malarstwie dawnych mistrzów. Chodzi o tak zwany drugi plan. Moment udzielania Pierwszej Komunii Świętej został bowiem wpisany w bogate tło nie tylko wnętrza ale i pejzażu z dalekim horyzontem. Takie rozwiązania były cechą charakterystyczną dla wczesnego malarstwa flamandzkiego a później włoskiego²².

Bardzo długo motywy na obrazkach pierwszokomunijnych były mocno związane z Eucharystią i chwilą udzielania tego sakramentu. Z czasem tematyka tych pamiątek zaczęła wpisywać się w ważne wydarzenia religijne, rocznice, Jubileusze Kościoła²³. Również technika wykonania obrazków ulegała zmianie. Po papierowych świadectwach, oleodrukach i kartonowych offsetach przyszedł czas na obrazki wypalane w drewnie, w formie małych otwieranych ołtarzyków, haftowane, malowane ręcznie i drukowane cyfrowo.

Analizując dostępne autorce pamiątki pierwszokomunijne, widać wyraźnie te wszystkie zmiany. Najpiękniejsze i najbardziej bogate w symbolikę eucharystyczną są obrazki z początku XX wieku. Lata wojny wymusiły wielką skromność takich obrazków, co widać bardzo dobrze na przykładzie obrazka z roku 1940, który wielkością bardziej przypomina obrazek dewocyjny, przechowywany w modlitewniku, niż oficjalną pamiątkę Pierwszej Komunii Św. W latach 50-tych i 60-tych dwudziestego stulecia obrazki tego typu były drukowane na bardzo kiepskim papierze. Była to bardziej tektura makulaturowa²⁴, szara i niezbyt estetyczna. W kolejnych dekadach jakość druku poprawiła się. Zaczęły pojawiać się obrazki na lepszym, białym papierze, z wielobarwnymi motywami. W większości były to przedstawienia Ostatniej Wieczerzy bądź samego momentu udzielania Komunii Świętej. Po roku 1993, który uważany jest za początek ery druku cyfrowego²⁵, pamiątki tego typu zyskały nie tylko na jakości, ale i znacznie bardziej poszerzyły się

21. *Accipite et comedite, hoc est corpus Meum. Math. XXVI. 26. Bierzcie i jedzcie, to jest ciało moje.* Zob. *Pismo Święte*, s. 1175.

22. R. Szymani, *Światło jako jeden ze środków ekspresji w moich pejzażach*, Radom 2011, s. 161, mps.

23. Np. na obrazku z roku 2016 został umieszczony wizerunek Jezusa Miłosiernego. Wynikało to z tego, iż Pierwsza Komunia Święta właśnie w tym roku przypadała w czasie, gdy Kościół świętował Nadzwyczajny Jubileusz Miłosierdzia. Podobnie pamiątka komunijna z roku 2017 nawiązywała swoją ikonografią do 100-lecia objawień w Fatimie.

24. Zob. *Tektura*, w: *Encyklopedia wiedzy o książce*, Wrocław i in. 1971, s. 2331-2332.

25. S. Khadzhyanova, S. Jakucewicz, *Sposoby drukowania cyfrowego*, Łódź 2016, s. 11.

możliwości wyboru ilustracji, choć to niekoniecznie było z korzyścią dla przekazu symbolicznego samego obrazka. Wiek XXI, w pełni już przesiąknięty nowymi technologiami, zaznaczył taką swoją obecność także na rynku dewocjonałów. Pamiątki pierwszokomunijne są już nie tylko drukowane, ale występują także w formie grawerowanych, przestrzennych statuetek, srebrnych płaskorzeźb czy ręcznie wykonywanych, personalizowanych pamiątek np. w kształcie otwartej książki. Jeszcze na początku obecnego stulecia treści na obrazkach (imię i nazwisko dziecka, miejsce przyjęcia sakramentu, data), wypisywane były ręcznie, zazwyczaj piórem, pięknym pismem. Dziś większość pamiątek z okazji Pierwszej Komunii Świętej jest w całości drukowana.

Poprawienie jakości, jak i rozwinięcie się obrazka tego typu pod względem formalnym, nie idzie w parze z dawnym charakterem i przesłaniem pamiątki pierwszokomunijnej. Obserwując podejście współczesnych katolików do tej formy upamiętniania ważnego dla chrześcijanina dnia, widać wyraźnie, że ranga obrazka wręczanego z tej okazji spadła. Pozostał w sumie jedynie tradycyjnym dodatkiem do coraz bogatszych prezentów, nie mających nic wspólnego z sakramentem Eucharystii. Dziś, w wielu przypadkach, owe prezenty przejmują dominującą rolę w przeżywaniu tego dnia²⁶. Patrząc na te blisko 180 lat, od momentu pojawienia się pierwszej pamiątki komunijnej w formie obrazka, łatwo zauważyć, jak daleko odeszliśmy od świętego charakteru uczczenia dnia Pierwszej Komunii Świętej. Świat materialny przysłonił wiele z sacrum, narzucając światowe trendy i mody.

Przyglądając się zgromadzonej kolekcji, można zauważyć, jak obrazek pierwszokomunijny, jako tradycyjny element upamiętniający dzień pierwszego pełnego uczestnictwa w Najświętszym Sakramencie Ołtarza, zmieniał swoje oblicze. Od pełnego bogactwa ewangelicznych i symbolicznych treści przeszliśmy do wymyślnej, często bezgustownej formy. Warto zatem dbać o to, by tego typu pamiątki były zachowywane nie tylko jako rzeczy święte, ale i swoiści świadkowie czasu minionego.

Bibliografia

- Bachanek G., *Kościół jako Ciało Chrystusa w ujęciu Józefa Ratzingera*, „Verbum Vitae”, 8 (2005), s. 163-185.
- Baniak J., *Desakralizacja obrzędów Pierwszej Komunii Świętej w Polsce: studium socjologiczne na przykładzie rodzin katolickich w Kaliszu*, „Przegląd Religioznawczy”, 2004, nr 3, s. 101-131.

26. J. Baniak, *Desakralizacja obrzędów Pierwszej Komunii Świętej w Polsce: studium socjologiczne na przykładzie rodzin katolickich w Kaliszu*, „Przegląd Religioznawczy”, 2004, nr 3, s. 119-120.

- Dzięcielski R., *Domowa ikonosfera sacrum*, w: *Ikonosfera hierofanii: dom a sacrum*, red. A. Białkowski i in., Łódź 2020, s. 57-62.
- Erber B., *Oleodruki i inne przedstawienia kultowe jako źródła inspiracji w plastyce ludowej Kielecczyny*, „Roczniki Muzeum Narodowego w Kielcach”, 14 (1985), s. 241-272.
- Gostkowski R., W. Olech, *Anioł (V)*, w: *Encyklopedia Katolicka*, t. 1, Lublin 1973, szp. 611-613.
- Janocha M., *Komunia święta w polskiej ikonografii*, „Saeculum Christianum”, 6/1 (1999), s. 87-103.
- Kopeć J., *Pierwsza Komunia Święta*, w: *Encyklopedia Katolicka*, t. 9, Lublin 2002, szp. 502-506.
- Królikowska A., *Obraz i obrazki religijne w aspekcie wartości*, „Opuscula Sociologica”, 1 (2013), s. 17-29.
- Krzyżkowska-Roman E., *Drukowane obrazy z końca XIX i XX wieku: zarys technik drukarskich i fotomechanicznych na podstawie kolekcji oleodruków z Państwowego Muzeum Etnograficznego w Warszawie*, „Notes Konserwatorski”, 18 (2016), s. 173-197.
- Mosio G., „Święty kąt” w chłopskim domu: miejsce, symbolika, funkcja, w: *Wytwory rąk człowieka*, red. J. Marecki i L. Rotter, Kraków 2012, s. 149-172.
- Oficjalska E., *Obrazy święte i (nie)święte: oleodruki religijne u katolików i protestantów na Śląsku Opolskim (1860-1945)*, „Kwartalnik Opolski”, 1 (2018), s. 57-72.
- Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu*, wyd. 5. na nowo oprac. i popr., Poznań-Warszawa 2014.
- Słownik terminologiczny sztuk pięknych*, wyd. 5 (10. dodr.), Warszawa 2016.
- Sobeczko H. J., *Wpływ teologicznego pojmowania Eucharystii na jej artystyczne formy przekazu ikonograficznego*, w: *Kultura i sztuka w służbie Eucharystii*, red. R. Pierskała, R. Pośpiech, Opole 1997, s. 34-25.
- Sulikowska-Gąska A., *Starobrzędowa „Komunia apostołów” z kolekcji Muzeum Narodowego w Warszawie*, „Series Byzantina”, 5 (2007), s. 128-135.
- Szczepański J., *Pierwsza Komunia dzieci w Kościele rzymskokatolickim: w Europie Zachodniej i w Polsce*, Kraków 2003.
- Szymani R., *Światło jako jeden ze środków ekspresji w moich pejzażach*, Radom 2011, mps.
- Tektura*, w: *Encyklopedia wiedzy o książce*, Wrocław i in. 1971, szp. 2331-2332.
- Ziółkowski M., *Anioł Stróż (I)*, w: *Encyklopedia Katolicka*, t. 1, Lublin 1973, szp. 615.

Streszczenie

Życiu człowieka towarzyszą dwie sfery – sacrum i profanum, które nieustannie przenikają się ze sobą. Dotyczy to także wymiaru duchowego i wszelkich wydarzeń religijnych. Dla chrześcijan jednym z nich jest dzień Pierwszej Komunii Świętej, z którym to wiążą się nie tylko przeżycia duchowe, ale też coraz bardziej kwestie materialne. Prawie od samego początku uroczystego celebrowania tego dnia pamiątką pierwszego pełnego uczestnictwa w Eucharystii był obrazek, na którym umieszczano imię i nazwisko dziecka, datę oraz miejsce przyjęcia Pierwszej Komunii Świętej. Z biegiem czasu ta najstarsza pamiątka zmieniała się. Duży wpływ na to miał rozwój technik drukarskich, jak również samo postrzeganie obrazka jako takiego. Wraz z silnym oddziaływaniem konsumpcjonizmu na życie człowieka ranga tej pamiątki pierwszokomunijnej bardzo osłabła. Dziś jest to praktycznie tylko tradycyjny dodatek do bogatych i licznych prezentów, nie wzbudzający pogłębionej refleksji co do sedna przeżywania tego jakże ważnego dnia.

Słowa kluczowe: Pierwsza Komunia Święta, obrazek pierwszokomunijny, pamiątka Pierwszej Komunii Świętej.

THE FIRST COMMUNION PICTURE AS AN INDIVIDUAL ELEMENT COMMEMORATING THE FIRST FULL PARTICIPATION IN THE SACRAMENT OF THE EUCHARIST

Summary

Man's life is accompanied by two spheres – sacrum and profanum, which constantly merge with each other. This also applies to the spiritual dimension and all religious events. For Christians, one of them is the day of First Holy Communion, which is associated not only with spiritual experiences, but also increasingly material issues. Almost from the very beginning of the solemn celebration of that day, the souvenir of the first full participation in the Eucharist was a picture with the name and surname of the child, the date and place of receiving the First Holy Communion. Over time, this oldest souvenir has changed. It was largely influenced by the development of printing techniques, as well as the perception of the image as such. Along with the strong impact of consumerism on human life, the rank of this First Communion memorial weakened significantly. Today, it is practically just a traditional addition to rich and numerous gifts, not provoking in-depth reflection as to the essence of experiencing this very important day

Key words: First Holy Communion, First Communion picture, souvenir of the First Holy Communion.

